

Dr. Daiva Narbutienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriaus vedėja
Head of the Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian
Academy of Sciences

SENOJI LITUANIKA

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje sukauptas ir toliau komplektuojamas turtingas senosios – XVI–XVIII amžiaus – lituanikos fondas. Šiandien jį sudaro per 4 tūkst. tomų.

Kas yra „lituanika“? Atsižvelgiant į žodžio etimologiją, ši lotyniškos kilmės sąvoka apimtų visa, kas lietuviška: (*lituanus* – lietuvis, jo pagrindu padarytas būdvardis *lituanicus* – lietuviškas). Tiksliai ir lakoniškai lituanika gali būti apibūdinama taip: *lotyniškas terminas dalykams, susijusiems su Lietuva* (apibrėžimas Bostone išleistoje „Lietuvių enciklopedijoje“). Kalbos apyvarton terminą įvedė bibliografai – dabartinės lietuvių kalbos žodyne šio žodžio nerasime. Plačiąja prasme lituanika aprėpia dokumentus, kalba, autoryste, turiniu susijusius su Lietuva. Bibliotekų darbo praktikoje lituanikos objekto klausimas sprendžiamas gana paprastai: ja laikoma visa kitakalbė su Lietuva susijusi spauda. Senųjų LMA Vrublevskių bibliotekos spaudinių fondai sutvarkyti laikantis joje nuo seno galiojančių tradicijų. Taip lituaniką iš kitų spaudinių skyrė tas tradicijas pradėjęs kurti Tadas Vrublevskis (Tadeusz Wróblewski, 1858–1925) – garsus teisininkas, vilnietis pačia gražiausia šio žodžio prasme, aistringas kolekcininkas ir bibliofilas. Dabartinė Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka yra paveldėjusi turtingus jo knygų rinkinius, todėl jos darbuotojai save laiko, be kitų, taip pat ir T. Vrublevskio darbų bei sumanymų tęsėjais.

Šiuo metu LMA Vrublevskių bibliotekos XVI amžiaus lituanikos fonde saugoma apie 150 leidinių. Daug gausesnė XVII amžiaus lituanikos fondo dalis, aprėpianti per 800 lituaninių veikalų, išleistų 1601–1700 metais.

LMA Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje esanti senoji lituanika yra įvairialypė tiek autorių (rengėjų) sudėtimi, tiek temine-tipologine charakteristika. Svarbiausią lituaninės literatūros klodą sudaro Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės autorių, rašiusių ne lietuviškai, o lenkiškai, lotyniškai, rusėniškai ir kitomis kalbomis, knygų. Iš jų minėtini brolių Alberto ir Kazimiero Kojalavičių-Vijūnų įvairios tematikos darbai, taip pat Jono Audzejevičiaus, Jono Progulbickio ir Stanislovo Semaškos teologiniai disputai, Andriaus Jurgevičiaus ir Andriaus Volano polemniai veikalai, Jono Gruževskio, Mikalojaus Lenčickio ir Žygimanto Liauksmo teologijos ir kitokios religinės literatūros veikalai, taip pat moksliniai Alberto Diblinskio, Jono Rudaminos, Kazimiero Semenavičiaus traktatai, grožiniai Jokūbo Beneto, Jurgio Karoso, Jono Radvano, Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio kūriniai ir daugelio kitų senosios Lietuvos autorių knygos, išleistos tiek Kunigaikštystėje, tiek užsienyje. LDK autorių plejadą papildė Mažosios Lietuvos (Rytprūsių) raštijos kūrėjų: Danieliaus Kleino, Mato Pretorijaus ir kt., – spausdinti darbai. Ypač gausus ir reikšmingas Vilniaus universiteto profesorių ir studentų publikacijų klodas. Jį sudaro Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (Maciej Kazimierz Sarbiewski) grožinės literatūros kūriniai, Marcino Śmigleckio ekonomikos traktatai, Georgo Elgerio (Elgers) parengti bažnytinės praktikos veikalai (giesmynas ir katekizmas) bei svarus jo leksikografinis darbas, Emanuelio de Vegos (Vega) ir Piotro Skargos teologiniai veikalai, Oswaldo Krügerio aritmetikos, Benedicto de Soxo teisės vadovėliai ir kt. Lituaninės literatūros tematikos įvairovę atspindi proginė literatūra (kalbos, pamokslai, eiliuota kūryba), religiniai veikalai (Biblijos, giesmynai, katekizmai, apeigynai, teologijos traktatai, šventųjų ir palaimintųjų gyvenimų aprašymai), istorinių įvykių aprašymai, valstybės teisės dokumentai ir t. t.

Lituaninių knygų išleidimo geografija aprėpia apie 60 vietovių įvairiuose Europos kraštuose, pirmiausia – jos Vidurio bei Rytų dalyje. Daugiausia tokių knygų išleista LDK sostinėje Vilniuje, šiek tiek mažiau – Lenkijos Karalystės miestuose (Krokuvoje, Varšuvoje), Prūsijos sostinėje Karaliaučiuje (Königsberg), kai kuriuose Vokietijos miestuose (Kelne, Frankfurte prie Maino) ir kitur.

Kiekviena mūsų dienas pasiekusi senoji knyga mums įdomi, svarbi bei reikšminga proveniencija, tai yra knygos priklausomybę liudijančiais ženklais: įrašais, ekslibrisais, antspaudais, bei marginaliniais įrašais. Lituanikos fondo proveniencijos rodo, jog kadaise čia saugomos knygos priklausė tiek institucinėms bibliotekoms, tiek asmeniniams rinkiniams. Ypač vertingos knygos su autografais – autorių dovanojimo įrašais (pavyzdžiui, 1681 m. Vilniaus akademijos spaustuvėje išėjusios jėzuito K. Glinojeckio knygos egzempliorius).

Senosios lituanikos fonde yra daug retenybių bei unikalių spaudinių, tarp kurių pasitaiko ir Vilniaus akademijos spaustuves leidinių (pavyzdžiui, XVII a. publikuotas universiteto auklėtinio, Žemaitijos bajoro K. J. Vaišnoravičiaus veikalas).

Senoji lituanika, kuri vis dar laukia atidesnio knygotyryninkų dėmesio, yra labai svarbus Lietuvos kultūros tyrinėjimų reiškinys, padedantis atskleisti Lietuvos vertinimą Europos dokumentinio paveldo kontekste.

OLD LITUANICA

The Rare Book Department of the Wroblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences has in its holdings a rich and growing collection of the old (16-18th century) Lituania, containing over four thousand volumes.

What is Lituania? Judging by the origin of this word, which is Latin, the concept encompasses everything, which is Lithuanian: (*lituanus* means a Lithuanian (noun); it serves as a basis for *lituanicus*: Lithuanian (adjective)). Lituania can be defined as Latin term for matters related to Lithuania (this is the definition given in “The Lithuanian Encyclopaedia” published in Boston). As the term, “Lituania” has been introduced by bibliographers we will not find it in the Dictionary of the Contemporary Lithuanian Language. In the broad sense, Lituania means documents that are related to Lithuania by their language, authorship or content. In library practice, the issue of an object belonging to Lituania is solved fairly easily: all literature in other languages pertaining to Lithuania is considered to be Lituania.

The Rare Books holdings in the Wroblewski Library have been organized following a well-established tradition started by the founder of the library, Tadeusz Wróblewski (1858–1925), a prominent lawyer, passionate collector and bibliophile. It was he who began setting Lituania apart from the other publications. As the present Wroblewski Library has inherited his copious book collections, the staff of the library view themselves as successors of Wróblewski’s works.

At present, the collection of the 16th-century Lituania in the holdings of the Wroblewski Library contains about 150 publications. The 17th century Lituania collection is much larger – it consists of over 800 publications printed in 1601–1700.

The old Lituania from the Rare Book Department of the Wroblewski Library is rather diverse in respect to both authors and subjects. The most important part of the collection consists of books by those authors from the Grand Duchy of Lithuania who wrote not in Lithuanian, but in Polish, Latin and Ruthenian. Especially noteworthy are works of the brothers Albertus and Casimir Koialovicius-Wijuk, theological disputes of Iohannes Audziewicius, Iohannes Progulbicki and Stanislaus Siemaszko, polemical treatises of Andreas Iurgevicius and Andreas Volanus, religious works of Jan Gruzewski, Mikalojus Lancicijus and Sigismundus Lauxmin, also scientific treatises of Albertas Diblinskis, Ian Rudomino, and Casimir Siemienowicz, fictional works by Jacobus Benetis, Jurgis Karosas, Joannes Radvanus, writings of Nicholas Cristopher Radvila the Orphan and books of many other authors published both in Lithuania and abroad. This stellar assemblage of GDL authors would not be complete without writers from Lithuania Minor (Eastern Prussia): Daniel Kein, Matthäus Prätorius, and others. The body of works by professors and students of Vilnius University is particularly extensive and significant. It includes fiction by Maciej Kazimierz Sarbiewski; economy treatises by Marcin Śmiglecki; a hymn book and a catechism by Georg Elger, as well as his influential work in lexicography; theological treatises by Emmanuel de Vega and Piotr Skarga; textbooks by Oswald Krüger (in arithmetics) and Benedict de Sox (in law), etc. The Lituania collection also displays a considerable thematic diversity: occasional literature (speeches, sermons, verses), religious writings (Bibles, hymnals, catechisms, liturgical books, theological treatises, lives of saints); historical accounts, state legal documents, etc.

The Lituania books were published in about 60 locations across Europe, first of all, in its central and eastern part. Most such books were published in Vilnius, somewhat fewer, in Polish cities such as Cracow and Warsaw, in Königsberg, in German cities (Cologne, Frankfurt am Main), some elsewhere.

The significance and appeal of each old book extant to our day is increased by ownership marks it carries: inscriptions, bookplates, stamps, marginalia and other inscriptions. Provenance markings on books from the Lituania collection show that the latter contains both books that came from institutional libraries and the ones from personal libraries. Especially valuable are books carrying autographs, such as a copy of the book by the Jesuit K. Glinojecki published by the Vilnius Academy Printing House in 1681.

The Lituania collection contains many rare and unique books, among them publications of the Vilnius Academy Printing House (for example, a treatise by a university alumnus, Samogitian noble K. J. Vaišnoravičius, published in the 17th century).

Old Lituania, an important culture phenomenon still awaiting more attention from book scientists, may be instrumental in throwing light on the reception of Lithuania in the context of documentary heritage.

